

В. А. Гевко,
к. е. н., доцент, докторант кафедри менеджменту у виробничій сфері,
Тернопільський національний технічний університет імені І. Пулюя

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МЕРЕЖЕВОГО ТИПУ

V. Hevko,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management in Production,
Doctoral Ivan Puluj Ternopil National Technical University

THE MAIN ASPECTS OF ORGANIZATION OF CHAIN-STYLE ENTERPRISES

В умовах глобалізації економіки та її інтеграції в соціальні процеси підприємствам необхідно застосовувати мережеві підходи для отримання конкурентних переваг у виробничому та збутовому сегментах своєї діяльності. У статті узагальнено та згруповано основні особливості підприємств мережевого типу та їх відмінності від традиційних. Охарактеризовано особливості внутрішніх, стабільних та динамічних мережевих зв'язків. Визначено роль людського капіталу та міжособистісних комунікацій у досягненні успіху підприємства мережевого типу, зокрема за рахунок використання сучасних медійних каналів. Зазначено вимоги до сучасних інформаційних систем для підприємств мережевої торгівлі. Окреслено особливості використання системи з розподіленими базами даних та інформаційної системи з єдиною базою даних для підприємств роздрібною торгівлі. Охарактеризовано основні особливості, а також переваги і недоліки оболонкового та віртуального різновидів підприємств мережевого типу. Зазначено можливі напрями подальших досліджень за цією тематикою.

In the conditions of globalization of the economy and its integration into social processes, the enterprises need to apply network approaches to obtain competitive advantages in the production and distribution segments of their activities. The article it is generalized and grouped the main features of the chain-style enterprises and their differences from the traditional ones. It is characterized the features of internal, stable and dynamic network connections. It is determined the role of human capital and interpersonal communications in achieving the success of the chain-style enterprise, in particular through the use of modern media channels. The requirements for modern information systems for enterprises of chain retailing are specified. It is also outlined the specific features of using a system with distributed databases and information system with a single database for retailers. There are characterized the main features, as well as the advantages and disadvantages of shell and virtual types of the chain-style enterprises. The possible directions of further research on this subject are indicated.

Ключові слова: підприємства мережевого типу, оболонкові підприємства, віртуальні підприємства, внутрішні мережеві підприємства, стабільні мережеві підприємства, динамічні мережеві підприємства.

Key words: chain-style enterprises, shell enterprises, virtual enterprises, internal chain-style enterprises, stable chain-style enterprises, dynamic chain-style enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з характеристик сучасного економічного суспільства є різновекторний розвиток комунікаційних каналів. Поглиблена інтеграція множинності суспільних комунікацій в економічну систему формує новий тип ринкових відносин та нову організаційну культуру підприємництва. Якщо традиційні компанії характеризуються жорсткими вертикальними зв'язками та окремими корпоративними горизонтальними, тобто існує жорстка вертикальна ієрархія, то мережеві підприємства нового типу демонструють можливості поєднання соціальної та економічної компонент розвитку суспільства. Таке поєднання потребує поглиблення розуміння можливостей і перспектив використання соціального та інформаційного суспільства в економічному розвитку підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань мережевої економіки та мережевого підприємництва загалом присвячено ряд наукових

праць. Основи мережевого підходу в суспільстві та підприємствах загалом досліджували М. Кастельс [4], Р. Войтович [1], Т. Дзядук [2; 3], Л. Смоляр і О. Котенко [7], О. Паливода [6], В. Краля [5], О. Шубчик [8] та інші. Разом з тим, інтенсивний розвиток інформаційних та ринкових систем розкриває нові способи ринкової комунікації, що є основним інструментом розвитку підприємств мережевого типу, та можливості удосконалення усталених. Це актуалізує обрану тему дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження особливостей організації підприємств мережевого типу та визначення можливостей їх розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розуміння мережі як особливого суспільного явища виокремив теоретик концепції мережевого суспільства М. Кастельс, який визначив її як колективну взаємодію, що

Таблиця 1. Відмінності традиційних та мережевих підприємств

№ з/п	Критерій	Традиційне підприємство	Підприємство мережевого типу
1	Основний ресурс	Фінансовий	Людський
2	Ключовий інструмент розвитку	Капітал	Інформація
3	Економічне зростання	Прогнозоване	Складно прогнозоване, пов'язане зі значним впливом людського чинника
4	Конкурентоспроможність	Визначається розміром підприємства та його потужностями	Визначається швидкістю динаміки розвитку комунікаційних каналів
5	Комунікації в середині підприємства	Чітко регламентовані та ієрархічно структуровані	Значно більша свобода при формуванні комунікативних каналів
6	Організація робочих процесів	Стабільна	Гнучка, ситуативна
7	Ієрархічна структура	Багаторівнева, переважають вертикальні зв'язки	Переважають горизонтальні зв'язки
8	Основний механізм координації діяльності	План	Формальні і неформальні домовленості
9	Роль неформальних відносин	Незначна	Визначальна
10	Методика розподілу прибутку	Адміністративні методи	Пропорційно внеску у формування кінцевого прибутку

Джерело: сформовано автором.

пов'язує в єдине ціле об'єкти живої і неживої природи, кількість та особливості яких яких швидко зростають та змінюються. Ядром мережі може бути все, що здатне реалізовувати обмін даними. Причому ядру зовсім не обов'язково володіти розвинутим інтелектом, оскільки розумний результат можна отримати, правильно поєднавши не надто складні речі. Таке поєднання зовсім не змінює принцип здійснення дії і саме завдяки цьому задає нові правила поведінки [4, с. 49].

Поширення організаційних методик мережевого підприємництва обумовлює поступове зменшення частки традиційних фірмових структур. У результаті цього відбувається часткове розмивання кордонів між підприємствами, нівелюються традиційні розмежування між внутрішніми і зовнішніми членами організації, власними і чужими ресурсами, крупними і дрібними підприємствами. Таким чином, головною особливістю мережевих підприємств стає відсутність встановлених регламентів, правил і процедур. Координація діяльності реалізовується через контракти, визначальною є взаємодія учасників мережі, тобто, підприємство в павутину множинних мереж і інституціонального оточення.

Виділяють такі різновиди мережевих підприємств: внутрішні, стабільні і динамічні [5, с. 129]. Внутрішні мережі зв'язки формуються на основі взаємодії між підрозділами та є результатом внутрішнього підприємництва. Стабільні мережі характеризуються функціональним виходом за межі підприємства. Такі мережі характерні для традиційних галузей через передачу частини робіт субпідрядникам. Найбільш сучасними та інноваційними є динамічні мережі, що побудовані на принципі максимальної гнучкості. В умовах безперервних змін в гіперактивному інформаційному середовищі така мережа здатна до миттєвої перебудови та адаптації відповідно до умов ринку.

Важливою умовою ефективного функціонування підприємств мережевого типу є врахування специфічних особливостей соціального суспільства, в межах якого формуються інструменти, правила, процедури і прийоми, за допомогою яких "люди впливають на природу, себе та інших людей" [1, с. 10]. Реалізація таких технологій передбачає створення відповідних мереж, що модифікують соціальну та економічну структуру суспільства.

Причинами появи та поширення феномену мережевої взаємодії підприємств є [6, с. 93]:

- можливість використання комплементарних ресурсів для створення вартості, що більшою мірою задовольняє потреби споживачів;
- зменшення всіх видів витрат виробництва, насамперед трансакційних;
- збільшення виробництва за рахунок розширення збутової мережі;

— розподіл ризику та зменшення невизначеності;

— розширення можливостей у навчанні, обміні інформацією, знаннями та технологіями;

— можливість спільного фінансування інноваційних проєктів;

— зниження обмеженої раціональності та опортунізму фірм.

Сукупність цих та ряду інших причин та особливостей формує визначальні риси підприємств мережевого типу (табл. 1).

При подальшому дослідженні охарактеризуємо особливості реалізації окремих із зазначених відмінностей.

Як зазначено в таблиці, основним ресурсом підприємств мережевого типу є людський капітал. Одним з найважливіших аспектів налагодження мережевої комунікації в сучасному економічному суспільстві є формування та обґрунтування напрямів розвитку системи взаємозв'язків між людьми, що визначається мірою активності стосовно включення в структури мережевого суспільства та є основним критерієм визначення рівня суспільного розвитку, стабільності та ефективності його управлінської системи.

Однією з базових умов успіху підприємств мережевого типу є необхідність їх учасників йти на контакт, утворюючи економічні структури в межах глобального простору. Їх інтеграція в загальну економічну систему дозволить сформувати необхідну сітку збутових каналів. У такій ситуації міжособистісні рекомендації та власний досвід стає особливим комунікативним ресурсом підприємств в умовах ускладнення збуту продукції.

Вагомою є така особистісна інтеграція і з маркетингової сторони. В умовах посилення впливу інформаційного суспільства на споживачий вибір роль людського ресурсу стає виключно вагомою. Сьогодні покупець при виборі продукту значною мірою керується інформацією про експлуатаційні чи інші її характеристики та якістю з мережі Інтернет. Ведення спеціалізованих інформаційних каналів буде ефективним лише за наявності достатньої кількості позитивних відгуків про них та компанію. Компанії навіть часто платять стороннім користувачам за такі відгуки. З іншої сторони, така активність може бути методом конкурентної боротьби (написання негативних відгуків), або просто способом нанесення шкоди з різних причин. Яскравим прикладом останнього є масове виставлення негативного рейтингу негативних оцінок сторінки ФІФА у фейсбук (за 1 добу більше 150 тис. оцінок 1), що знизило рейтинг сторінки з рівня 5 до 1,3. Виникнення такої ситуації для сторінки підприємства призведе до зниження і рейтингу в пошуковій системі і, відповідно, менше потенційних клієнтів зможуть її побачити.

Наведені можливості є лише незначною часткою використання інформаційних систем для забезпечення економічного успіху підприємств мережевого типу. В глобальному розумінні розв'язання стратегічних завдань компанії майже в усіх сферах нерозривно пов'язане з інформаційними системами. Власне інформаційна система є вагомим засобом формування конкурентоспроможності підприємства. Форми її організації повинні враховувати специфіку виробництва, особливості цільового сегменту споживачів, продукції, складність комунікаційних каналів, масштаб підприємства. Таким чином, базовими вимогами до інформаційних систем підприємств мережевої торгівлі є:

- оптимальний формат та структура (система має бути масштабована й побудована легко, щоб підтримувати швидкий розвиток торговельної мережі);
- логічна зрозумілість проведення операцій (функціональність інформаційної системи має забезпечувати роботу мультимедійних мереж, а також урахувати особливості інших форматів, зокрема магазини, що працюють за системою самообслуговування);
- відповідність параметрам бренду компанії (кольорова гамма, музичний супровід та інші параметри сайту та інформаційних сторінок повинна відповідати параметрам бренду підприємства);

— гнучкість та інноваційність;

— урахування територіального розміщення цільового сегменту споживачів (формування параметрів інформаційних систем повинні враховувати особливості національних, культурних та інших характеристик споживачів).

Оскільки одним з ключових призначень інформаційних систем є забезпечення збуту продукції, розглянемо два основні підходи до формування інформаційної системи для управління роздрібною торгівлею.

Перший підхід передбачає використання системи з розподіленими базами даних. Вона характеризується наявністю індивідуальної бази для кожного мережевого об'єкта. Забезпечення паралельного оновлення даних та адекватного обміну інформацією здійснюється шляхом синхронізації. Другий підхід (інформаційна система з єдиною базою даних) передбачає єдину базу даних на центральному сервері. У випадку її встановлення на різних серверах вони працюють в режимі онлайн.

При розгляді інформаційних систем на підприємствах мережевого типу варто звернути окрему увагу на медійні мережі, що сьогодні застосовуються не тільки для обміну інформацією, але і у діловому спілкуванні. Розвиток комунікацій такого типу формує підґрунтя для поступу у освітній, науковій і культурній сферах шляхом налагодження відповідних форм інформаційної взаємодії між суб'єктами глобального простору.

Однією з ключових відмінностей організації робочих процесів підприємств мережевого типу є їх висока ситуаційна гнучкість. Здатність швидко реагувати на зміну кон'юнктури ринку дозволяє випускати більш інноваційну продукцію (послуги), що в підсумковому результаті визначає конкурентоспроможність усього підприємства. Це можливо через оптимізацію використання інформаційно-пошукових систем та співпраці з суб'єктами інноваційного підприємництва.

Попри ряд переваг організація роботи підприємств мережевого типу має окремі недоліки, які мають свої особливості в залежності від форми організації роботи. За цим критерієм розрізняють оболонкові та віртуальні підприємства.

Оболонкове підприємство, працюючи на, в основному, залучених виробничих потужностях має можливість основні фінансові ресурси вкладати у способи реалізації продукції. Таким чином нівелюються ряд супутніх витрат, пов'язаних з обслуговуванням основного капіталу.

До недоліків оболонкового підприємства відносять:

— у результаті додаткових орендних відрахувань ціна продукції збільшується, що негативно позначається на її купівельній привабливості;

— значна залежність і, відповідно, прихована загроза зі сторони партнерів та поставників сировини. Мінімізація загроз зі сторони поставників потребує використання ґрунтового наукового підходу щодо диверсифікації джерел поставок сировини;

— значні обсяги давальницької сировини з різних джерел підвищують ризик втрати продукцією належного рівня якості, що може бути усунуто якісною роботою кваліфікованих менеджерів-технологів та фахівців з економічної безпеки.

Особливістю підприємства віртуального типу є швидкість виконання замовлень шляхом об'єднання ресурсів різних партнерів, що мають відповідні ринковим потребам ресурси, знання і здібності у єдину систему. З урахуванням переваги у використанні ресурсу часу та інших аспектів мережевих процесів, перевагами віртуальних підприємств є [3, с. 37]:

— швидкість виконання ринкового замовлення;

— можливість зниження сукупних витрат;

— можливість повнішого задоволення потреб замовника;

— можливість гнучкої адаптації до змін навколишнього середовища;

— можливість знизити бар'єри виходу на нові ринки.

Проблемами при створенні та налагодженні роботи підприємств віртуального типу є:

— необхідність детального дослідження усіх партнерських підприємств (їх більше ніж при традиційному підприємстві) та чіткого розуміння стратегії їх розвитку;

— значно більшою є залежність від кадрового складу, що суттєво підвищує ризики плинності кадрів;

— необхідність досягнення високого рівня довіри між партнерами;

— фактично відсутні матеріальна та соціальна підтримка учасників мережі унаслідок відмови від класичних довгострокових договірних форм і звичайних трудових відносин;

— формування системи координації діяльності територіально розділених партнерських компаній передбачає розробку чи адаптацію захищеної інформаційної мережі.

Враховуючи наведене, ефективна діяльність підприємства мережевого типу потребує урахування переваг та недоліків обох типів підприємств.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Використання мережевих технологій в підприємницькій діяльності є необхідною умовою дотримання вимог часу. За рахунок глибокої економічної та соціальної інтеграції підприємства отримують можливість залучення більш повного спектру ресурсів, використання яких потребує урахування особливостей типу підприємства. В подальших дослідженнях доцільно звернути увагу на інші, згруповані автором особливості організації підприємств мережевого типу.

Література:

1. Войтович Р. Мережеве суспільство як нова форма соціальної організації в умовах глобалізації / Р. Войтович // Політичний менеджмент. — 2010. — № 5. — С. 3—18.
2. Дзядук Т.В. Мережева економіка як елемент формування сучасної світової господарської системи / Т.В. Дзядук // Економіка та держава. — 2008. — № 7. — С. 25—27.
3. Дзядук Т.В. Позитивні та негативні ефекти формування мережевих підприємств / Т.В. Дзядук // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 10. — С. 36—38.
4. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, общество и культура / Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
5. Краля В.Г. Розвиток підходів до проектування організаційних структур управління підприємств та їх об'єднань / В.Г. Краля // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. — 2016. — Вип. 171. — С. 124—134.
6. Паливода О.М. Феномен мережевої структури підприємств: історичні та економічні передумови / О.М. Паливода // Економічний аналіз. — 2014. — Т. 17 (2). — С. 89—94.
7. Смоляр Л. Г. Мережеві структури як сучасна форма організації економічної діяльності [Електронний ресурс] / Л.Г. Смоляр, О.А. Котенко // Ефективна економіка. — 2012. — № 12. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1660>
8. Шубчик О.А. Класифікація підприємницьких мережевих структур / О.А. Шубчик // Бізнес Інформ. — 2014. — № 9. — С. 210—214.

References:

1. Vojtovych, R. (2010), "Network society as a new form of social organization in the conditions of globalization", *Politychnyj menedzhment*, vol. 5, pp. 3—18.
2. Dziaduk, T. V. (2008), "Network economics as an element of the formation of a modern world economic system", *Ekonomika ta derzhava*, vol.7, pp. 25—27.
3. Dziaduk, T. V. (2010), "Positive and negative effects of the formation of chain-style enterprises", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 36—38.
4. Kastel's, M. (2000), *Informacionnaja epoha: jekonomika, obshhestvo ikul'tura* [The information age: economics, society and culture], GU VShJe, Moskow, Russia.
5. Kralia, V. H. (2016), "Development of the approaches to project organizational structures for managing enterprises and their associations", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil'skohospodarstva imeni Petra Vasylenka*, vol.171, pp. 124—134.
6. Palyvoda, O. M. (2014), "Phenomen of the network structure of epy enterprises: historical and economic background", *Ekonomichnyj analiz*, vol.17(2), pp. 89—94.
7. Smoliar, L. H. and Kotenko, O.A. (2012), "Network structures as a modern form of organization of the economic activity", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1660> (Accessed 16 July 2018).
8. Shubchik, O. A. (2014), "Classification of entrepreneurial network structures", *Biznes Inform*, vol.9, pp. 210—214.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2018 р.